

ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה הוא ויעתר לו ה' – שם משמואל לשבת תולדות**בראשית פרק כה**

(יט) ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק :

(כ) ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי לו לאשה :

(כא) ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה הוא ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו :

בראשית רבה סג, ה

...ויעתר לו ה' רבי לוי אמר משל לבן מלכים שהיה חותר על אביו ליטול ליטרא של זהב והיה זה חותר מבפנים וזה חותר מבחוץ שכן בערביא קורין לחתירתא עתירתא: ¹

שם משמואל תולדות - שנת תרע"ג

במדרש רבה (סג, ה) ויעתר לו ה', ר' לוי אמר משל לבן מלכים שהיה חותר על אביו ליטול ליטרא של זהב והיה זה חותר מבפנים וזה חותר מבחוץ.

פירוש דאם אדם מתאמץ בתפילה יותר מכפי טבעו הרגיל, פותחין לו כנגדו מן השמים למעלה מן הטבע, ואפילו שאינו כדאי, וזה נקרא חתירה שאינו דרך הפתח הרגיל.

ויש לדקדק דמדקאמר תחילה זה חותר מבפנים דהיינו המלך שהוא בפנים, משמע דמשעה שנתן דעתו להתאמץ בתפילה, אפילו טרם שהתחיל להתפלל, תיכף חותר מבפנים, וזה עצמו הוא מסייע ונותן כח לאדם לתפילה. וזה ה' שפתי תפתח, מכלל שהן סגורות. ² אך להתאמץ בתפילה כל כך אינו דבר נקל לכל איש. ונראה שעל כל פנים בשבת דכתיב (יחזקאל מו, א) וביום השבת תפתח וגו', ³ שאז בלאו הכי השערים פתוחים, זה עצמו נותן כח לאיש להתחיל להתאמץ בתפילה, ואז ממילא הפתיחה שע"י התפלה היא באופן אחר לגמרי, ועל כן גם בשבת אומרים ה' שפתי תפתח :

שם משמואל תולדות - שנת תרע"ד

במדרש רבה (סג, ה) ויעתר לו ה', ר' לוי אמר משל לבן מלכים שהיה חותר על אביו ליטול ליטרא של זהב והיה זה חותר מבפנים וזה חותר מבחוץ שכן בערביא קורין לחתירתא עתירתא.

ויש לדקדק שהיה צריך לומר זה חותר מבחוץ ברישא והדר זה חותר מבפנים :

ונראה דהנה ענין חתירה הוא למעלה מן הסדר, כי הסדר הוא להכנס דרך פתח, והוא משל לתפלה המתפרצת מתוך מרירות הלב עד שלא היה יכול הלב לסבול ובוקעת ויוצאת לחוץ למעלה מן הסדר, וכענין שכתוב בדוד המלך עליו השלום (שמו"א כב, ב) ויתקבצו אליו כל איש מצוק וכל איש אֶשֶׁר לו נֶשֶׂא וְכָל אִישׁ מֵרַ נֶפֶשׁ. ולעומת שהתפלה מתפרצת ויוצאת מתוך עומק הלב למעלה מן הסדר, כן נמי עולה למעלה ובוקעת חלוני רקיע למעלה מן הסדר. ובזוהר הקדוש (קלב ע"א) ושועתי האזינה דא צלותא דארים בר נש קליה בעקתיה כמה דאת אמרת ותעל שועתם אל האלקים ומהו שועתם אלא דבצלותיה ארים קליה וזקיף עינוי לעילא כמה דאת אמרת ושוע אל ההר וצלותא דא מתבר תרעין ודפיק (ספרים אחרים : ודחיק) לון לאעלא

1 **עץ יוסף** ד"ה זה חותר מבפנים : לסייעו כי רצון אביו לתת לו הממון המבוקש, וכן ה' היה רצונו גם כן לענות את הצדיק וסמך ידו בתפלתו.
עץ יוסף ד"ה שכן בערביא קורין לחתירתא עתירתא : ...ורצה לומר שחתר הקב"ה לקבל תפלתם מפני קטרוג מדת הדין שלא לעשות לה נס מפני עשו שעתיד לצאת ממנה.

2 **בבלי ברכות** ד ע"ב : אמר רבי יוחנן בתחלה אומר ה' שפתי תפתח ולבסוף הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי ; **ירושלמי ברכות** לד ע"ב : רבי יוסי צידינאי בשם רבי יוחנן לפני תפלתו הוא אומר ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך (תהלים נא, יז) ולאחר תפלתו הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי.

3 **יחזקאל** מו, א : כה אמר ה' אלקים שער החצר הפנימית הפנה קדיים : הֲיָהָה סָגוּר שְׁשֵׁת יָמֵי הַמַּעֲשָׂה וְיָבִיחַ הַשְּׁבֵת וְיָבִיחַ הַחֹדֶשׁ וְיָפֶתַח :

צלותיה.⁴ וכגון זה נקרא שהיה חותר על אביו, ואז עוד טרם יתפרץ הדיבור של תפלה מן הלב, הקב"ה חותר מבפנים לקבל תפלתו למעלה ממדרגתו אחר שכבר קצר הלב מהכיל: והנה בשבת אמרו ז"ל (ביצה טז ע"א) וינפש כיון ששבת וי אבדה נפש,⁵ ופירש כבוד קדושת זקניי זצ"ל לחיי העולם הבא מקאצק שכיון ששבת ומרגיש מהות השבת אז הוא בעיניו כאבידה לעומת גודל בהירות השבת, ואינו צריך להתמרמר עוד יותר, וממילא נסתלקו כל הערובין למעלה מן הסדר ומן דרגא דיליה. אך זה הוא לעומת פרישתו מחומריות במשך כל ימי השבוע אז כשהגיע שבת מרגיש כנ"ל, כי בלאו הכי הוא שוטה שאינו מרגיש.⁶ וזה שאנו אומרים בזמירות: רבו יתיר יסגי. לְעִילָא מִן דְרַגְהָ. וְיִסָּב בֵּת זוּגָה. דְהוּת פְּרִישָׁא:⁷

4 **תהילים** לט, יג: שְׁמֵעָה תִפְלְתִי ה' וְשׁוֹעֲתִי הַאֲזִינָה אֶל דְּמַעְתִּי אֵל דְּמַעְתִּי אֵל תִּתְחַרֵּשׁ כִּי גַר אֲנֹכִי עִמָּךְ תּוֹשֵׁב כָּכָל אֲבוֹתַי:

זהו חיי שרה ח"א קלב ע"א: שְׁמֵעָה תִפְלְתִי ה', דא צלותא די בלחש => זו תפילה שבלחש, וְשׁוֹעֲתִי הַאֲזִינָה, דא צלותא דארים בר נש קליה בעקתיה, כמה דאת אמר (שמות ב כג) וַתַּעַל שׁוֹעֲתָם אֶל הָאֱלֹקִים, ומהו שְׁוֹעֲתָם, אלא דבצלותיה ארים קליה וזקיף עינוי לעילא, כמה דאת אמר (ישעיה כב ה) וְשׁוֹעַ אֶל הָהָר, וצלותא דא <ע"ב> מתבר תרעין ודפיק (ס"א ודחיק) לון לאעלא צלותיה => זו התפילה שמרים בן אדם קולו בצרתו כמו שאתה אומר וַתַּעַל שׁוֹעֲתָם אֶל הָאֱלֹקִים, ומהו שְׁוֹעֲתָם אלא שבתפילתו מרים קולו, וזוקף עינוי למעלה כמו שאתה אומר וְשׁוֹעַ אֶל הָהָר, ותפילה זו משברת שערים ודופקת (ספרים אחרים: דוחקת) אותם להכניס תפילתו, אֶל דְּמַעְתִּי אֵל תִּתְחַרֵּשׁ, דא אעיל קמי מלכא, ולית תרעא דקאים קמיה, ולעולם לא אהדרו דמעין בריקניא => זו נכסת לפני המלך ואין שער שעומד לפניו ולעולם לא חוזרות דמעות ריקם.

5 **בבלי ביצה** טז ע"א: דאמר רבי שמעון בן לקיש נשמה יתירה נותן הקדוש ברוך הוא באדם ערב שבת ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו שנאמר שבת וינפש כיון ששבת ווי אבדה נפש:

6 **בבלי שבת** יג ע"ב: דבר אחר אין שוטה נפגע <כ"ט>: אין פגע רע זא עליו, כלומר אינו מכיר בפגעיו, כך, כמה נסים באים לנו ואין לנו מכיין זכור. דבר אחר אין בשר המת מרגיש באיזמל <כ"ט>: זכר מת שזחי – הגלגל זאלס הוי מחמת מכה או מחמת כויה אינו מרגיש באיזמל כשהותכין אותו; וראה **ספר אור שמח** - הלכות איסורי ביאה ט, כט: דאפשר דטעמא דהרגשה מועיל גם בשוטה ולא על זה אמרו **אין שוטה מרגיש**.

7 **זמירות ליום שבת** (שם המחבר חתום בראשי החרוזים אני יצחק לוריא - הארז"ל): אַסְדָּר לְסַעוּדָתָא. בְּצַפְרָא דְשַׁבְתָּא. וְאַזְמִין בְּהַשְׁתָּא עֵתִיקָא קַדִּישָׁא: נְהוּרִיה יִשְׂרָי בְּהַ. בְּקִידוּשָׁא רַבָּא. וּבְחִמְרָא טָבָא. דְּבַה תְּחַדִּי נַפְשָׁא: יִשְׁדָּר לֶן שׁוֹפְרִיה. וְנַחְזִי בִיקְרִיה. וְנַחְזִי לֶן סִתְרָה. דְּאִתְאַמַּר בְּלַחִישָׁא: יְגִלָּה לֶן טַעְמִי. דְּבִתְרִיסָר נְהִמִי. דְּאִינוּן אֶת בְּשָׁמִיָּה. כְּפִילָא וּקְלִישָׁא: צְרוּרָא דְלַעִילָא. דְּבִיָּה חִי כְּלָא. וְיִתְרַבִּי חִילָא. וְתִיִּסַּק עַד רִישָׁא: חֲדוּ חֲצִדִי חֲקִילָא. בְּדַבּוּר וּבְקִילָא. וּמְלִלוּ מְלָה. מִתִּיקָא כְּדוּבְשָׁא: קָדָם רַבּוֹן עֲלָמִין. בְּמִלִּין סְתִימִין. תְּגִלוּן פְּתִימִין. וְתִמְרוּן חֲדוּשָׁא: לְעֵטֵר פְּתוּרָא. בְּרָזָא יִקְרָא. עֲמִיקָא וְטִמְרָא. וְלֵאוּ מִלְתָּא אֲוִשָׁא: וְאַלְיוּן מִלְּיָא. יְהוּן לְרַקִּיעֵיָא. וְתַמָּן מֵאוּן שְׂרָיָא. הֶלָּא הֵהוּא שְׁמֵשָׁא: רְבּוּ יִתִּיר יִסְגִי. לְעִילָא מִן דְרַגְהָ. וְיִסָּב בֵּת זוּגָה. דְהוּת פְּרִישָׁא:

ויַעֲתֵר יַצְחָק לֵה' לִנְכַח אִשְׁתּוֹ פִּי עֲקָרָה הוּא וַיַּעֲתֵר לוֹ ה' – שם משמאל לשבת תולדות – דף למורהבראשית פרק כה

(יט) וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יַצְחָק בֶּן אֲבִרְהָם אֲבִרְהָם הוֹלִיד אֶת יַצְחָק :

(כ) וַיְהִי יַצְחָק בֶּן אֲרִבְעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת רִבְקָה בַּת בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְּדַן אֶרֶם אָחוֹת לִבְנֵי הָאֲרָמִי לוֹ לְאִשָּׁה :

(כא) וַיַּעֲתֵר יַצְחָק לֵה' לִנְכַח אִשְׁתּוֹ פִּי עֲקָרָה הוּא וַיַּעֲתֵר לוֹ ה' וַתֵּהָרֵר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ :

בראשית רבה סג, ה

...ויַעֲתֵר לוֹ ה' רבי לוי אמר משל לבן מלכים שהיה חותר על אביו ליטול ליטרא של זהב והיה זה חותר מבפנים וזה חותר מבחוץ שכן בערביא קורין לחתירתא עתירתא:¹

שם משמאל תולדות - שנת תרע"ג

במדרש רבה (סג, ה) וַיַּעֲתֵר לוֹ ה', ר' לוי אמר משל לבן מלכים שהיה חותר על אביו ליטול ליטרא של זהב והיה זה חותר מבפנים וזה חותר מבחוץ.

פירוש דאם אדם מתאמץ בתפילה יותר מכפי טבעו הרגיל, פותחין לו כנגדו מן השמים למעלה מן הטבע, ואפילו שאינו כדאי, וזה נקרא חתירה שאינו דרך הפתח הרגיל.

ויש לדקדק דמדקאמר תחילה זה חותר מבפנים דהיינו המלך שהוא בפנים, משמע דמשעה שנתן דעתו להתאמץ בתפילה, אפילו טרם שהתחיל להתפלל, תיכף חותר מבפנים, וזה עצמו הוא מסייע ונותן כח לאדם לתפילה. וזה ה' שְׁפָתַי תִּפְתָּח, מכלל שהן סגורות.² אך להתאמץ בתפילה כל כך אינו דבר נקל לכל איש. ונראה שעל כל פנים בשבת דכתיב (יחזקאל מו, א) וּבָיִוִם הַשְּׁבִיט תִּפְתָּח וּגְוִי,³ שאז בלאו הכי השערים פתוחים, זה עצמו נותן כח לאיש להתחיל להתאמץ בתפילה, ואז ממילא הפתיחה שע"י התפלה היא באופן אחר לגמרי, ועל כן גם בשבת אומרים ה' שְׁפָתַי תִּפְתָּח :

שם משמאל תולדות - שנת תרע"ד

במדרש רבה (סג, ה) וַיַּעֲתֵר לוֹ ה', ר' לוי אמר משל לבן מלכים שהיה חותר על אביו ליטול ליטרא של זהב והיה זה חותר מבפנים וזה חותר מבחוץ שכן בערביא קורין לחתירתא עתירתא.

ויש לדקדק שהיה צריך לומר זה חותר מבחוץ ברישא והדר זה חותר מבפנים :

ונראה דהנה ענין חתירה הוא למעלה מן הסדר, כי הסדר הוא להכנס דרך פתח, והוא משל לתפלה המתפרצת מתוך מרירות הלב עד שלא היה יכול הלב לסבול ובוקעת ויוצאת לחוץ למעלה מן הסדר, וכענין שכתוב בדוד המלך עליו השלום (שמו"א כב, ב) וַיִּתְקַבְּצוּ אֵלָיו כָּל אִישׁ מִצֹּק וְכָל אִישׁ אֶשְׁרֵי לוֹ נֶשֶׂא וְכָל אִישׁ מִרְ נֶפֶשׁ. ולעומת שהתפלה מתפרצת ויוצאת מתוך עומק הלב למעלה מן הסדר, כן נמי עולה למעלה ובוקעת חלוני רקיע למעלה מן הסדר. ובזוהר הקדוש (קלב ע"א) ושועתי האזינה דא צלותא דארים בר נש קליה בעקתיה כמה דאת אמרת ותעל שועתם אל האלקים ומהו שועתם אלא דבצלותיה ארים קליה וזקיף עינוי לעילא כמה דאת אמרת ושוע אל ההר וצלותא דא מתבר תרעין ודפיק (ספרים אחרים : ודחיק) לון לאעלא

1 **עַי יוֹסֵף** ד"ה זה חותר מבפנים : לסייעו כי רצון אביו לתת לו הממון המבוקש, וכן ה' היה רצונו גם כן לענות את הצדיק וסמך ידו בתפלתו.
עַי יוֹסֵף ד"ה שכן בערביא קורין לחתירתא עתירתא : ...ורצה לומר שחתר הקב"ה לקבל תפלתם מפני קטרוג מדת הדין שלא לעשות לה נס מפני עשו שעתידי לצאת ממנה.

הדרשה מבוססת על יחס של כפילות בין **וַיַּעֲתֵר יַצְחָק לֵה'** " ובין **וַיַּעֲתֵר לוֹ ה'** ", כמו גם על חילופים בין האותיות ע' ו-ח' אצל בני הגליל, ראה ר' דניאל שפרבר, **מנהגי ישראל**, א, עמ' קמב-קמג.

2 **בבלי ברכות** ד ע"ב : אמר רבי יוחנן בתחלה אומר ה' שפתי תפתח ולבסוף הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי ; **ירושלמי ברכות** לד ע"ב : רבי יוסי ציידינאי בשם רבי יוחנן לפני תפלתו הוא אומר ה' שְׁפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ (תהלים נא, יז) ולאחר תפלתו הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי.

הביטוי "יותר משהעל רוצה לינוק הפרה רוצה להניק" הולם את המצב שמתאר השם משמאל. הביטוי הזה נכון לא רק לגבי תפילה, אלא פעמים רבות גם לגבי חינוך והוראה.

3 **יחזקאל** מו, א : כה אָמַר ה' אֱלֹקִים שְׁעַר הַחֲצַר הַפְּנִימִית הַפְּנָה קָדִים יְהִי סָגוּר שְׁשֵׁת יָמֵי הַמַּעֲשָׂה וּבָיִוִם יִפְתָּח הַחֲדָשׁ יִפְתָּח :

צלותיה.⁴ וכגון זה נקרא שהיה חותר על אביו, ואז עוד טרם יתפרץ הדיבור של תפלה מן הלב, הקב"ה חותר מבפנים לקבל תפלתו למעלה ממדרגתו אחר שכבר קצר הלב מהכיל:

והנה בשבת אמרו ז"ל (ביצה טז ע"א) וינפש כיון ששבת וי אבדה נפש,⁵ ופירש כבוד קדושת זקיני זצ"ל לחיי העולם הבא מקאצק שכיון ששבת ומרגיש מהות השבת אז הוא בעיניו כאבידה לעומת גודל בהירות השבת, ואינו צריך להתמרמר עוד יותר, וממילא נסתלקו כל הערובין <אולי צ"ל העכובין> למעלה מן הסדר ומן דרגא דיליה. אך זה הוא לעומת פרישתו מחומריות במשך כל ימי השבוע אז כשהגיע שבת מרגיש כנ"ל, כי בלאו הכי הוא שוטה שאינו מרגיש.⁶ וזה שאנו אומרים בזמירות: רבו יתיר יסגי. לעילא מן דרגה. ויסב בת זוגה. דהות פרישא:⁷

4 **תהילים** לט, יג: שמעה תפלתיה ה' וישועתי האזינה אל דמעתי אל תחרש כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי:

זוהר חיי שרה ח"א קלב ע"א: שמעה תפלתיה ה', דא צלותא די בלחש => זו תפילה שבלחש, וישועתי האזינה, דא צלותא דאריס בר נש קליה בעקתיה, כמה דאת אמר (שמות ב כג) ותעל שועתם אל האלקים, ומהו שועתם, אלא דבצלותיה אריס קליה וזקיף עינוי לעילא, כמה דאת אמר (ישעיה כב ה) וישוע אל הקהר, וצלותא דא <ע"ב> מתבר תרעין ודפיק (ס"א ודחיק) לון לאעלא צלותיה => זו התפילה שמרים בן אדם קולו בצרתו כמו שאתה אומר ותעל שועתם אל האלקים, ומהו שועתם אלא שבתפלתו מרים קולו, וזוקף עינוי למעלה כמו שאתה אומר וישוע אל הקהר, ותפילה זו משברת שערים ודופקת (ספרים אחרים: דוחקת) אותם להכניס תפלתו, אל דמעתי אל תחרש, דא אעיל קמי מלכא, ולית תרעא דקאים קמיה, ולעולם לא אהדרו דמעין בריקניא => זו נכסת לפני המלך ואין שער שעומד לפניו ולעולם לא חוזרות דמעות ריקם.

5 **בבלי ביצה** טז ע"א: דאמר רבי שמעון בן לקיש נשמה יתירה נותן הקדוש ברוך הוא באדם ערב שבת ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו שנאמר שבת וינפש כיון ששבת ווי אבדה נפש:

6 **בבלי שבת** יג ע"ב: דבר אחר אין שוטה נפגע <כ"ט>: אין פגע רע בא עליו, כלומר אינו מכיר בפגעיו, כך, כמה נסים באים לנו ואין לנו מכיין נהן. דבר אחר אין בשר המת מרגיש באיזמל <כ"ט>: כך מת שנהי – הגלגל באדם החי מחמת מכה או מחמת כויה אינו מרגיש באיזמל כשהותכין אותו; וראה **ספר אור שמח** – הלכות איסורי ביאה ט, כט: דאפשר דטעמא דהרגשה מועיל גם בשוטה ולא על זה אמרו **אין שוטה מרגיש**.

7 **זמירות ליום שבת** (שם המחבר חתום בראשי החרוזים אני יצחק לוריא - הארז"ל): אַסְדָּר לַסְעוּדָתָא. בְּצַפְרָא דְשַׁבְתָּא. וְאַזְמִין בְּהַשְׁתָּא עֵתִיקָא קַדִּישָׁא: נְהוּרִיה יִשְׂרָי בְּהַ. בְּקִידוּשָׁא רַבָּא. וּבְחִמְרָא טָבָא. דְּבַה תְּחַדִּי נַפְשָׁא: יִשְׁדָּר לֶן שׁוֹפְרִיה. וְנַחְזִי בִיקְרִיה. וְנַחְזִי לֶן סִתְרָה. דְּאַתְאַמַּר בְּלַחִישָׁא: יְגַלְה לֶן טַעְמִי. דְּבִתְרִיסָר נְהִמִי. דְּאִינוּן אֶת בְּשִׁמְיָה. כְּפִילָא וּקְלִישָׁא: צְרוּרָא דְלַעִילָא. דְּבִיה חַיִּי כְּלָא. וְיִתְרַבִּי חִילָא. וְתִיִסַּק עַד רִישָׁא: חֲדוּ חֲצִי חֲקִילָא. בְּדַבּוּר וּבְקִילָא. וּמְלִלוּ מְלָה. מִתִּיקָא כְּדוּבְשָׁא: קָדָם רַבּוּן עֲלִמְיָו. בְּמִלִּין סְתִימִין. תְּגַלוּן פְּתִימִין. וְתִמְרוּן חֲדוּשָׁא: לְעֶטֶר פְּתוּרָא. בְּרָזָא יִקְרָא. עֲמִיקָא וְטִמְרָא. וְלֵאוּ מִלְתָּא אֲוֶשָׁא: וְאַלְיוּן מִלְּיָא. יְהוּן לְרַקִּיעֵיָא. וְתַמְן מֵאוּן שְׂרָיָא. הֶלָּא הֵהוּא שְׁמֵשָׁא: רְבוּ יִתִּיר יִסְגִי. לְעִילָא מִן דְּרַגְהָ. וְיִסַּב בֵּת זוּגָה. דְּהוּת פְּרִישָׁא: